

AUS DEM „ITINERARIUM“ DES CHRISTIAN KNORR VON ROSENROTH

VON PROF. DR. FUCHS, WIESBADEN

MET EENE INLEIDING EN EENE HOLLANDSCHE VERTALING VAN DEN
LATIJNSCHEN TEKST DOOR DR. JOH. C. BREEN

Christian Knorr von Rosenroth¹ wurde am 16. Juli 1636 in Altraudten, Regierungsbezirk Breslau, geboren und starb am 4. Mai 1689 in Sulzbach (Oberpfalz) als Kanzleidirektor des dortigen Pfalzgrafen. Er war ein Mann von erstaunlicher Gelehrsamkeit auf den verschiedensten Gebieten und hat eine grosse Anzahl von Schriften hinterlassen, in denen er sich vor allem als Dichter, Theologe, Philosoph, Kabbalist und Chemiker zeigt. In weiteren Kreisen bekannt geworden ist er durch sein Kirchenlied: „Morgenglanz der Ewigkeit“. Unter seinem Nachlass fand sich auch ein „Itinerarium“, ein in gutem Latein abgefasstes Manuskript, das auf der Herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel aufbewahrt wird². In diesem beschreibt Knorr einen Teil der Reise, die er am 13. April 1663 von Leipzig aus nach Holland, Belgien, Frankreich und England antrat. — Am 20. April abends besteigt er mit zwei Reisegefährten in Hamburg ein Schiff, um dann später über den Zuidersee nach *Amsterdam* zu fahren. Was er in dieser Stadt alles sah, beschreibt er auf 82 Seiten. Neu und interessant ist folgender Abschnitt³ daraus.

F.

Aan het bovenstaand inleidend woord moge het volgende worden toegevoegd. Nog vóór het uitbreken van den wereld-oorlog ontving het Bestuur van ons Genootschap van dr. Fuchs een volledig afschrift der aantekeningen, die Knorr von Rosenroth over zijn verblijf te *Amsterdam* heeft nagelaten. Bij onderzoek bleek dat ongeveer alles wat door dezen reiziger vermeld werd even-

1 Vgl. über ihn meinen „Beitrag zu seinem Leben und seinen Werken“ in „Zeitschrift für Kirchengeschichte“, Band XXXV, Heft 4, S. 548—583. Gotha, 1915.

2 253. 1. Extr. Bl. 57—119.

3 Blatt 91—109.

zeer te vinden was in de beschrijvingen der stad, die wij juist uit denzelfden tijd van de hand van Dapper, Domselaer, Von Zesen enz. bezitten. De opgaven betreffende den inhoud van een aantal kunst-kabinetten en verzamelingen van zeldzaamheden waren echter tot dusverre onbekend, weshalve wij daaraan gaarne eene plaats in dit Jaarboek hebben verleend. Naast den Latijnschen tekst mocht echter, naar het oordeel van het Bestuur, eene Hollandsche vertaling niet ontbreken. Zij is van mijne hand. Het was niet altijd gemakkelijk voor alle woorden het juiste Hollandsche equivalent te vinden; zoo natuur-historici hier of daar misschien eene onjuistheid kunnen aanwijzen, worde mij dit niet al te euvel geduid!

Knorr von Rosenroth geeft bijzonderheden over een twaalfstal verzamelingen. Enkele opmerkingen dienaangaande volgen hier nog.

I. De verzameling in het Theatrum Anatomicum, dat toen gevestigd was in de Kleine Vleeschhal in de Nes, welke in 1780 wegens bouwvalligheid is afgebroken. Het Theatrum Anatomicum zelf was reeds bijna een eeuw vroeger, in 1691, overgebracht naar de Sint-Anthoniswaag, waar het ook van 1619 tot 1639 een onderdak had gevonden. Deze verzameling zal voor een gedeelte behoord hebben aan het Chirurgijns-gilde. In een der registers van dit gilde is bewaard eene lijst van „Geraamten ofte Riften, staande op de Ontleed-burg toebehoorende het Chirurgijns-gilde, Alzoo zy door haar toedoen zijn opgesteld ende toegemaeckt". Zij is bijgehouden tot 1663, juist het jaar, waarin het bezoek van Knorr von Rosenroth valt, en luidt als volgt:

No. 1. Een geraamte van een man, van outs het gilde toebehoorende, welker gecomen van deselfde plaats¹, eer men verhuyst waaren.

No. 2. Een geraamte van een Engelsche zeeroover, anno 1615 op die selfde plaats ontleed, ten tijden doen ontleder waar de Heer Burgemeester Docter Sebastiaan Egbertsen.

No. 3. Een geraamte gecomen uut het gasthuys, welke is het geene dat krom staet, geschoncken aen deselve plaats van mr. Coenraet Anthoniszen Odendal.

No. 4. Een huyl van een misdader, genaemt Gieles Calewaart, van Haerlem, gevilt op de Anthonis waegh, alsoo men daer altijt plegen te ontleeden, ten tyden van de heer Docter Jan Anthoniszen Fonteyn.

1 Vóór 1619 was namelijk het Theatrum Anatomicum eveneens boven de Vleeschhal geweest.

cherrimo artificio in charta Chinensi
acu pictae;

Picturae Regis Persarum, M. Mogolis,
Sacerdotum Chinensium aliaequē pretio
et arte memorabiles;

Cistula Indica lignea concharum seg-
mentis et Sculptura elevata ornatissima,
Succo laccae interius illita;

Narthecium pretiosissimum, figura sta-
tuae mediae virgineae, in cuius capite
omnia medicamenta, quae e capite hu-
mano fieri possunt, in pectore vero,
quae reliquum corpus suppeditat, asser-
vabuntur: Una cum usnea et sceletō
mumiaque factitiis minimis et cute ho-
minis praeparata.

(fol. 100 v°.) V. In Pinacotheca
Dni Joh. Schwamerdam Pharma-
copoei Amstelodamensis in castro veteri
prope turrim Monkelbani habitantis
seqq. nobis ostendebantur:

Lapides Bezoardici septem, quorum
unus magnitudine ovi anserini;

Tria specula metallica caelaturis variis
exornata;

Cultri Japonici;

ruiter, enz., zeer kunstig met de naald
op Chineesch papier gewerkt;

Geschilderde afbeeldingen van den
Koning der Perzen, den Groot-Mogol,
Chineesche priesters, enz., merkwaa-
dig om hun prijzen kunstige afwerking;

Indisch houten kistje, zeer schoon ver-
sierd met stukjes van schelpen en
opgelegd beeldwerk; van binnen be-
streken met lak;

Zeer kostbaar zalfkastje in den vorm
van een maagd van middelbare grootte,
in wier hoofd alle geneesmiddelen,
die uit het menschelijk hoofd kunnen
worden vervaardigd, en in wier borst
die, welke het overige van het lichaam
verschaft, bewaard werden; tegelijk
met menschen-mos¹, een geraamte en
een mummie, kunstig bewerkt, zeer
klein, en met een geprepareerde men-
schenhuid.

V. In de pinacothek van den
heer Johannes Swammerdam,
Amsterdamsch apotheker, op de Oude
Schans bij den Montelbaanstoren wo-
nende, werden ons de volgende voor-
werpen getoond:

Zeven Bezoarsteenen, waarvan een ter
grootte van een ganzen-ei;

Drie metalen spiegels, met allerlei ge-
ciseleerd werk versierd;

Japansche messen;

1 Een stof, die zich vormt op aan de lucht blootgestelde menschenbeenderen.

Lapides, quos in fundis adhibent Indi;	Steenen, die de Indiers in slingers ge-
(fol. 101 v°.) Crystallus multangularis;	bruiken;
Marcasita argenti, item ferri;	Veelhoekig kristal;
	Marcasiten ¹ van zilver, evenzoo van
	ijzer;
Aes nativum;	Natuurlijk kopererts;
Minerae variae aliae;	Verschillende andere mineralen;
Amianti duae species. Id ² differt ab alu-	Twee soorten amiant; dit verschilt van
mine plumoso, quod hoc sit asperius;	pluim=aluin in zooverre dat het ruwer
	is dan dit;
Poculum e cornu Rhinocerotis;	Beker uit een hoorn van een rhinoceros;
Mortarium eburneum;	Ivoren mortier;
Cornu Rhinocerotis sculpturis insigni-	Hoorn van een neushoorn, versierd
tum;	met snijwerk;
Maxilla aselli piscis, sculptura in figu-	Kaak van een ezeltje (een vischsoort),
ram pisciculi redacta;	in den vorm van een vischje gesneden;
Icunculae Indicae quam plurimae, facies	Zeer vele Indische beeldjes, het gelaat
vestesque Indorum exprimentes;	en de kleederdracht der Indiers voor-
	stellende;
Typi Chinensium duo ossei, quibus in-	Twee beenen Chineesche letterstaafjes,
sculptae sunt literae; longitudine digiti	waarin de letters zijn gesneden, ter
dimidii; a typis nostris aeneis non	lengte van een halven vinger; van onze
differentes nisi materia et modo cha-	metalen letterstaafjes niet verschillend,
rakterum, qui in nostris elevati sunt;	dan in de stof en de manier van het
	aanbrengen der letters, die bij ons
	opgelegd zijn;
Calendarium Indicum asserculo insculp-	Een Indische kalender, gesneden in een
tum;	latvormig stukje hout;
Babyrussae cranium;	De schedel van een Indisch zwijn;
Idolum Chinense ligneum hominis fi-	Een houten Chineesch afgodsbeeld, in
gura;	de gedaante van een mensch;
Idolum Chinense aliud argenteum, ca-	Een ander zilveren Chineesch afgods-

¹ Bladvormig metaal.

² Muss heissen : is.

AVITVM ET AVCTVM;

Nummi antiqui Romani Graecique varii;

(fol. 103) Onyx colore duplici;

Sardonix colore triplici;

Catinulus argenteus, ligno interius occultato contra calorem ab infuso potu ad externam superficiem penetrantem munitus;

Lapis Serpentinus utrinque nigricans, in medio cinereus;

Echinus marinus maximus;

Psittacus Groenlandicus;

Armadilla;

Lapis Entalis oblongus, cornea quasi substantia, cum incisuris;

Lapis Dentali minimus;

Porcorum marinorum species septem;

Pileus Consiliarii seu Senatoris Chinois absque limbo ornatus lemnisco duplici serico, ad formam foliorum nucis;

Cranium Elephantis;

Buccina Indica eburnea;

Caniculae minimae, quas mater hoste insectante deglutire et revomere dicitur;

Zygaenae pulcherrimae;

Duo Cornua Monocerotum, alterum viri longitudine, alterum minus paulo e piscibus Septentrionalibus desumta;

andere zijde is: AVITVM ET AVCTVM;

Verschillende oude Romeinsche en Grieksche munten;

Een onyx in twee kleuren;

Een sardonix in drie kleuren;

Een zilveren kopje, waarin van binnen een van hout is verborgen, tegen de warmte, die door het inschenken van den drank naar de oppervlakte zich verspreidt;

Een slangensteen, aan beide zijden zwart, in het midden aschgrauw;

Een zeer groote zee-egel;

Een Groenlandsche papegaai;

Een gordeldier;

Een langwerpige Entalissteen, als het ware van hoornachtige zelfstandigheid, met insnijdingen;

Een zeer kleine Dentalissteen;

Zeven soorten zeevarkens;

De hoed van een Chineesch raadsheer of senator, zonder band, versierd met een dubbel zijden afhangend lint, in den vorm van notenbladen;

De schedel van een olifant;

Een ivoren Indische trompet;

Zeer kleine hondjes, die, naar men beweert, wanneer een vijand ze vervolgt, door hun moeder worden ingeslikt en weder uitgespuwd;

Zeer schoone hamervisschen;

Twee horens van eenhoornen; de eene ter lengte van een man, de andere iets kleiner, uit Noordsche visschen genomen;

VEERTIENDE JAARBOEK
VAN HET GENOOTSCHAP
AMSTELODAMUM

AMSTERDAM — TEN BRINK & DE VRIES — MCMXVI

INHOUD.

	Bladzijde.
VIJFTIENDE JAARVERSLAG, UITGEBRACHT DOOR DEN SECRETARIS . . .	VII
VERSLAG VAN DEN PENNINGMEESTER	XI
BALANS	XII
BESCHERMHEER	XIII
BESTUUR	XIII
AFGETREDEN BESTUURDERS	XIII
LIJST VAN DE NAMEN EN ADRESSEN DER LEDEN	XIV
KRONIEK VAN AMSTERDAM, DOOR DR. JOH. C. BREEN.	1
DE INHULDIGING DES KONINGS TE AMSTERDAM, DOOR PROF. DR. H. BRUGMANS	21
PHILIP VON ZESSEN, DOOR PROF. J. H. SCHOLTE	37
EEN AMSTERDAMSCH E ZIJDEWINKEL IN DE WARMOESSTRAAT 1634—1637, DOOR J. F. M. STERCK	145
DE DAMSLUIZEN, DOOR DR. JOH. C. BREEN	185
DE EERSTE VLOOT NAAR INDIË VOOR DE STAD AMSTERDAM, DOOR J. F. L. DE BALBIAN VERSTER	190
AUS DEM „ITINERARIUM” DES CHRISTIAN KNORR VON ROSENROTH, VON PROF. DR. FUCHS, WIESBADEN; MET EENE INLEIDING EN EENE HOL- LANDSCHE VERTALING VAN DEN LATIJNSCHEN TEKST DOOR DR. JOH. C. BREEN	201